

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри

_____.

Реєстраційний № _____
«____» _____ 2023 р.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАЦІЙ
СЕРЕД ПІДЛІТКІВ**

студентки 4 курсу групи ЗСП-19
ступінь вищої освіти «бакалавр»
психолого-педагогічний факультет
спеціальності 231 «соціальна робота»
спеціалізація: соціальна педагогіка
Яворської Марини Євгенівни

Керівник: старший викладач
Зичков Анатолій Костянтинович

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Яворська Марина Євгенівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться «17» червня 2023 року Об 9 годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Адреса: навчальний корпус № 4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, буд. 79А.

Науковий керівник: **Зичков Анатолій Костянтинівич**
ст. викладач кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент
Шимко Ія Миколаївна
завідувач кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. У роботі вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено експериментальну базу, особистий внесок і результати апробації кваліфікаційного дослідження.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (Яворська Марина Євгенівна).

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВИНИКНЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ТА ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	8
1.1.Поняття «Девіації» та її виникнення серед дітей.....	8
1.2.Типи, види і форми девіантної поведінки підлітків.....	10
1.3.Сутність профілактичної роботи з девіантними підлітками.....	14
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОБОТИ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ	24
2.1.Створення соціально-педагогічних умов щодо профілактики девіацій серед підлітків.....	24
2.2.Програма та методичні рекомендації форм і методів у профілактичній роботі з девіантними підлітками та їх батьками.....	27
2.3.Соціально-педагогічні форми роботи щодо профілактики негативних наслідків девіацій у підлітків.....	35
Висновки до другого розділу.....	38
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. На даний час у світі можна помітити різкі економічні, політичні, соціальні зміни, які впливають на психологічний стан людей, особливу увагу приділяючи підліткам, саме вони є вразливими верствами населення, які переносять будь-які труднощі у більш важкому моральному стані, що є результатом появи девіацій.

За останні роки в Україні відбулися зміни в освітньому процесі, які впливають на різноманітні відхилення у поведінці дітей. Незважаючи на те, що багато науковців займаються розробкою проблем девіантної поведінки, кількість таких підлітків з такою поведінкою, тільки зростає. В приклад можна привести таких науковців: Г.Бевз, О.Безпалько, І.Белінська, М.Галагузова, Н.Заверико, І.Зверєва, С.Зінченко, А.Капська, М.Ковальчук, А.Платонова та інші.

Девіантна поведінка підлітків – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим нормам у якому живе індивід. Саме тому особливу увагу треба приділяти профілактиці такої поведінки. Можна сказати, що внаслідок соціального ризику країни деякі цінності, норми поведінки молоді є не до кінця розвинені, а можливо й зовсім втрачені, саме тому соціально-педагогічні умови не сформовані, що призводить до поширення різних видів девіацій, такі як (наркоманія, алкоголізм, інтернет-залежність, бродяжництво, різні правопорушення, азартні ігри тощо). Сьогодні найпоширенішою проблемою у розповсюдженні девіантної поведінки підлітків є вплив засобів масової інформації, так як у підлітків ще не до кінця сформована свідомість, вони добре засвоюють новини негативного змісту, саме через це і формується девіантний стиль поведінки.

Підлітковий вік – це найважливіший і найскладніший етап переходу від дитинства до дорослішання, в цьому віці відбувається перебудова раніше сформованих поглядів, виникають нові інтереси та закладаються основи, по новому, свідомої поведінки, формуються нові цінності та моральні якості особистості.

Зазвичай причини відхиленої від норми поведінки можна побачити в родині, адже вона є першим інститутом соціалізації дитини, де підліток засвоює головні чинники та норми поведінки з кожних членів, бере приклад з батьків, їх норми та правила, а в майбутньому може відтворити це на своєму власному прикладі, тобто у дитини формуються загальні стереотипи. Девіантна поведінка з'являється через складність у взаємопорозумінні з батьками, але увага з боку батьків у підлітковому віці це невідкладний компонент.

З вище викладеного матеріалу можна побачити, що проблема девіантної поведінки є досить розповсюдженою у наш час та мало тих, хто займається профілактикою девіацій. Адже поширеність такої поведінки трапляється найчастіше серед підлітків, які важко піддаються корекції та профілактиці будь-якої, не прийнятої для суспільства, поведінки. Девіації можуть бути різними (алкоголь, наркоманія, залежність від азартних ігор або інтернет-залежність), такі види можуть протікати у різних стадіях, тобто, якщо підліток починає тільки захоплюватися алкоголем чи наркоманією, то згодом це призводить до останньої стадії – залежності. Саме профілактика девіацій серед підлітків може допомогти їм стати на істинний правильний шлях життя.

Отже, обрана тема кваліфікаційної роботи «**Соціально-педагогічні умови профілактики девіацій серед підлітків**» є актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідно-експериментально виявити підлітків з девіантною поведінкою та провести профілактичну роботу у соціально-педагогічних умовах.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати причину появи девіацій у поведінці підлітка та теоретично провести аналіз такої проблеми.
2. Розглянути особливості підліткового віку і розкрити суть профілактичної роботи з девіантними підлітками.
3. Створити соціально-педагогічні умови для профілактики девіацій серед підлітків.

4. Розробити програму та методичні рекомендації форм та методів у профілактичній роботі з девіантними підлітками.

Об'єкт дослідження – профілактика девіантної поведінки підлітків.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови профілактики девіантної поведінки підлітків.

Гіпотеза дослідження: профілактика девіацій підлітків буде ефективною за таких соціально-педагогічних умов:

– обмеження негативного впливу на підлітка (спілкування з оточенням, які зловживають алкоголем, наркотичними речовинами, азартними іграми тощо), які згодом викликають залежність;

– здоровий мікроклімат між батьками та учнями, знаходити спільну мову, підтримувати у важких ситуаціях, тощо.

Методи дослідження: синтез інформації, діагностика, аналіз наукової літератури, спостереження, психологічні тести, анкетування, аналіз результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Проміжні результати дослідження представлено друкованими працями:

Яворська М.Є., Зичков А.К. Сутність профілактичної роботи з девіантними підлітками. *«Освіта XXI століття: аксіологічний вимір»*. Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 19 травня 2023 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2023. С. 87 – 92.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 30 найменувань та 6 додатків. Основна частина роботи викладена на 46 сторінках. Загальна кількість сторінок в роботі складає 60.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВИНИКНЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ТА ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

1.1. Поняття «Девіації» та її виникнення серед дітей

На сьогоднішній час проблема порушень у поведінці є досить актуальною та набуває масового характеру, особливо серед дітей підліткового віку.

Девіація – це порушення у поведінці особистості, які не відповідають загальноприйнятим нормам. Можна виділити 6 видів виявлення девіацій: позитивна, негативна, групова, індивідуальна, первинна та вторинна девіації.

Позитивна девіація – це прийнята суспільством поведінка, яка відхиляється від норми, але тільки тоді, коли індивід схильний до розвитку своїх здібностей.

Негативна девіація – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим нормам та засуджується суспільством.

Групова девіація – це відхилення поведінки у групі.

Індивідуальна девіація – це поведінка, яка є відхиленою в окремій особистості.

Первинна девіація – це поведінка, яка відхиляється від норми, але сприймається суспільством.

Вторинна девіація – призначення та навіювання ярлика девіанта [3].

Зазвичай девіантна поведінка не виникає просто так, вона включає в себе внутрішні мотиви, мету та механізми, що зумовлюються психологічними та біологічними особливостями, тобто врахуванням віку, розвитку особистості та її соціального досвіду. Самими вразливими верствами населення щодо ризику девіантної поведінки являються підлітки, саме такий вік є в центрі взаємодії з труднощами, як супроводжуються різними причинами та наслідками.

По-перше, це труднощі, підліткового віку, які супроводжується порушенням гормонального фону, що впливає на психічний стан підлітка.

По-друге, труднощі у соціальній невизначеності дитини та відстоювання свого «Я».

По-третє, труднощі у дисципліні та самоконтролі, які ще не склалися та не були засвоєні соціальними нормами. Саме напрям соціального педагога спрямований на профілактику девіацій серед підлітків.

Основними факторами, які спричиняють девіацію у підлітків є:

1. Економічні – поведінка, яка спричинена економічно-матеріальною кризою, тобто, дитині не вистачає економічного становища, що забезпечить її основні потреби.
2. Біологічні – порушення здоров'я дитини, слуху, зору, дефекти мови, розумового розвитку тощо.
3. Соціально-педагогічна – це поведінка, яка відхиляється у шкільному або сімейному середовищі, та не відповідає нормі вихованню дитини [2].

Найчастіше межі дозволеного в родині викликають поведінку дітей схильної до шкідництва, через це діти долучаються до злочинів і стають неврівноваженими. Приклади цього можна спостерігати у суспільстві, які зазначені у Додатку А.

Можна виділити такі основні причини девіантної поведінки:

1. Відносини у родині. Відомо, що сім'я це перший інститут соціалізації дитини. Саме у ній підліток засвоює основні норми поведінки, які притаманні суспільству, але існують і порушення цих норм та правил, як у відносинах між членами сім'ї, так і у суспільстві в цілому.
2. Нерівність – тобто підліток відчуває себе не таким як усі.
3. Суспільство – зазвичай підлітки відтворюють у суспільстві свої знання поведінки, які були вкладені у родині, та набувають нових [30].

Найбільший вплив на девіантну поведінку підлітка є навколишнє середовище. З точки зору соціології не завжди можна вирішити поведінкові проблеми загальноприйнятими нормами. Тому саме профілактична робота за спеціальною програмою допоможе підліткам у вирішенні їх проблем.

1.2. Типи, види і форми девіантної поведінки підлітків

Підлітковий вік вважається самим найскладнішим періодом нашого життя. Дитина вдається до необдуманих вчинків, які можуть навіть порушувати законодавчі установи. Неадекватна поведінка виходить за рамки норми. Підліткам важко утримати сплеск організму, вони з агресією відповідають оточуючим, дуже часто змінюється настрій, саме через це виникає дуже багато проблем психічного характеру, або навіть і фізичного. Так виділяють 3 групи поведінки, яка відхиляється: делінквентна, адиктивна, аморальна. Розглянемо кожна з них [4].

Делінквентна поведінка

Делінквентна поведінка – це різновид девіантної поведінки, яка характеризується діями, що порушуються законом. В основному до цієї категорії відносять фізично та психічно здорового учня з негативним життєвим досвідом або з неправильним вихованням.

Виділяють 3 види делінквентної поведінки:

- Агресивна поведінка (бійки, лихослів'я);
- Корислива поведінка (крадіжки, викрадення автомобілю тощо);
- Бродяжництво.

Існують 3 рівні делінквентної поведінки:

- Слабка – це дрібне хуліганство, яке не несе суворого покарання.
- Середня – вчинки, які порушують законодавство;
- Важка – це кримінальна відповідальність за порушення закону.

За ознаками можна виділити 4 таких особливостей:

Перша: Делінквентна поведінка, це одна з певних видів поведінки особистості, яка відхиляється. Найбільша частина населення відноситься саме до такого виду відхилення, навіть доросле покоління може бути зведена під категорію «злочинця», та покарана законом. А саме ухилення від сплати податків або нанесення фізичного болю.

Друга: Делінквентна поведінка завжди супроводжується законами, правовими нормами та нормативними актами. Зазвичай осторонь не залишаються дисциплінарні правила.

Третя: Протиправна поведінка є самою небезпечною формою девіації, оскільки це загрожує нормі соціальних навколишніх правил, в якому знаходиться особистість.

Четверта: Така поведінка завжди засуджується членами суспільства, саме тому соціальними інститутами були винесені норми та правила адекватно поведінки особистості.

Так, делінквентна поведінка є поведінковим розладом, яка може супроводжуватися психологічними, віковими, розумовими порушеннями. Профілактика такої поведінки можлива у двох напрямках: індивідуальна та загальна.

Індивідуальна профілактика делінквентності – це робота з підлітком протиправної поведінки, яка обумовлюється виявленням проблем та першочерговим невідкладним педагогічним втручанням.

Загальна профілактика делінквентності – спрямована на усунення чи попередження, виявлення обставин, через які виникає негативна поведінка підлітків. Робота виконується з групою дітьми або особисто з кожним учнем з урахуванням його особливостей.

Завдяки вище викладеному матеріалу можна виокремити причини делінквентної поведінки підлітків:

- Соціальний дискомфорт, він викликаний неправильними стосунками у сім'ї, негативним відношенням батьків до дитини, труднощі у взаємодії з ровесниками та людьми старшими за віком.
- Педагогічна занедбаність – недостатність знань, умінь і навичок, що спричиняються скоєнням протиправних дій та вчинків, створенням власних стереотипів поведінки, що шкодять соціалізації особистості.

- Порушення соціалізації підлітка – невіра у своє майбутнє, відсутність цілей та перспектив, бездоглядність та безпритульність, зміна своїх позитивних цінностей на негативні [1].

Аморальна поведінка

Аморальна поведінка – це порушення загальноприйнятих норм, які притаманні навколишньому середовищу, зокрема суспільству. Апатія, страх, агресивність, незадоволеність, саме це супроводжує аморальну поведінку. Найчастіше її називають маргінальною поведінкою.

Виокремлюють 2 групи з маргінальним типом:

- Асоціальна група. До цієї групи належать: особи, які страждали алкогольною залежністю або наркотичними чи токсичними речовинами; жебраки; повії; колишні ув'язнені тощо.
- Групи ризику. До цієї групи відносять вимушених переселенців; безробітних; бездоглядних дітей; інвалідів; біженців.

У наш час можна помітити, як девіантна поведінка виражається у хуліганстві або у розбудові конфлікту. Нажаль ця тема стає актуальною і серед дівчаток-підлітків [5]. Адже, у конфлікті юнакам так важливо відстояти своє «Я», що вони забувають про наслідки своїх поспішних рішень. Для того, щоб цього уникнути необхідна профілактична робота та корекція девіантної поведінки підлітків.

На сьогоднішній день хлопці та дівчата люблять експериментувати над своїм зовнішнім виглядом, вони хочуть бути схожими один на одного, вдягаються однаково, тим самим вдаються до стилю, таким чином привертаючи до себе увагу.

Виділяють такі форми девіантності:

- Алкоголізм – вживання алкогольних напоїв великими дозами не досягнувши 18 років. Це може привести до хвороб та психічних розладів, найчастіше це трапляється у компанії однолітків. Жіночий алкоголізм характеризується швидкістю вживання напоїв. Причини такої поведінки

можуть бути різними: самотність, особисті проблеми, взаємодія з батьками, тощо.

- Наркоманія – юнаки не замислюючись над своїм здоров`ям пробують різні токсичні речовини. Але це не позбавить їх проблем.
- Хуліганство – завдання шкоди собі та оточуючим, що карається законом.
- Проституція.
- Залежність азартних ігор та Інтернет – залежність

Отже, саме така поведінка дітей відноситься до аморальної. Тобто, це порушення у поведженні дітей, що карається законом [19– 610 с.].

Адиктивна поведінка

Адиктивна поведінка – це не прийнята поведінка юнаків, які зловживають алкогольними і наркотичними речовинами та вчиняють різні порушення.

Найчастіше люди вигадують власний світ у якому не має нічого поганого, саме це дозволяє виявити адиктивна поведінка, що означає «шкідливі звички» (зловживання алкогольними та наркотичними речовинами, проституція, азартні та комп`ютерні ігри).

Причини через які може виникнути адиктивна поведінка:

- Низька адаптація підлітка до життєдіяльності;
- Неприятливі умови соціального середовища;
- Залежність до азартних ігор;
- Самотність;
- Емоційна нестійкість;
- Психологічні порушення тощо.

Найчастіше адиктивною поведінкою страдають діти з неповних та аморальних сімей, в яких члени родини проявляють насильство різного типу або наявність частих конфліктів.

Види адиктивної поведінки досить різноманітні:

- Переїдання або голодування;

- Досить висока захопленість будь-яким видом діяльності, де дитина ігнорує звичайне життя (фанатизм, сектантство тощо);
- Тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія;
- Інтернет залежність, залежність азартних ігор, комп'ютерна залежність, трудовоголізм [6–190с.].

Отже, щоб подолати адиктивну поведінку підлітків, треба визначити певні причини і фактори, що спричиняють таке поведіння, а вже потім знаходити шляхи вирішення.

1.3.Сутність профілактичної роботи з девіантними підлітками

В нашому суспільстві існують різні види девіацій:

Тривалість девіації (тимчасові – швидкісне усунення проблеми корекційним та профілактичним методом; тривалі – дуже високий рівень проблеми поведінки, тому і профілактична робота буде довшою);

Характер девіації (фізичні – застосування фізичної сили та завдання болю оточуючим; психічні – наявність психічних відхилень у підлітка; економічні – наявність проблем побутового та грошового характеру для задоволення власних особистісних потреб).

Суб'єкти девіації (окремі особи, які страждають алкогольними напоями та наркотичними речовинами; соціальні групи (неформали, фанати, алкоголіки тощо).

Масштаб девіації: групові (музичні або спортивні вболівальники, фанати; масові (страждання алкоголізмом, наркотичними речовинами; індивідуальні (наявність різних відхилень у поведінці особистості).

Наслідки девіації: самогубство, емоційний стан (агресія), залежність алкогольними напоями, наркотичними речовинами та нікотичною залежністю.

Порушення норми: вбивство, геноцид, наркоманія, тероризм, бродяжництво.

Усвідомленість поведінки: зазвичай підлітки не помічають проблему відхилення у своїй поведінці або просто сприймають її [17].

Першою соціально-педагогічною допомогою дітям з відхиленою поведінкою вважають профілактичну роботу, яка може здійснюватися у різноманітних формах (практична, словесно-практична, словесна). Зазвичай така робота здійснюється між фахівцем та дитиною або її батьками.

Індивідуальна профілактика повинна включати систему заходів по виявленню дітей, які мають перші ступені девіації або відхиленої поведінки, такі заходи повинні бути розроблені для усунення негативних чинників та наслідків девіантної поведінки.

Соціально-педагогічна профілактика містить:

- Педагогічну та психологічну допомогу дітям та батькам, тобто, надання консультацій, психологічної підтримки, бесіди, лекції, тренінги, які будуть спрямовані на батьківський досвід та педагогічну культуру;
- Виявлення дітей групи ризику та проведення з ними різноманітних заходів з врахуванням індивідуального підходу та корекційного впливу;
- Позашкільні форми виховання та навчання (гуртки, клуби, спеціалізовані навчальні заклади тощо);
- Організація доквілля для дітей та молоді;
- Розвиток особистості дитини (розвивальні ігри, тренінги, бесіди, тощо);

Зазвичай соціальна реабілітація та профілактика дітей та підлітків з девіантною поведінкою здійснюється завдяки таким умовам:

- Психологічна реабілітація (психотерапія групова або індивідуальна, надання психологічних консультацій та бесід);
- Створення позитивних умов та оточення навколо дитини;
- Створення сприятливої атмосфери у групі, до якої входить дитина з девіантною поведінкою;
- Сімейна психотерапія [22].

Найчастіше та найзручніше соціальному педагогові або психологу користуватися схемою щодо соціальної реабілітації та профілактики підлітка, який схильний до девіантної поведінки. До такої схеми входять етапи та методи, які повинен виконувати фахівець. Така схема дасть змогу правильно надавати послуги та допомогу підліткам з девіантною поведінкою та їх батьками (схема представлена у таблиці 1.3) [30].

Схема соціальної реабілітації та профілактики підлітка, який схильний до девіантної поведінки

Таблиця 1.1.

№	Етапи	Методи
1.	Виявлення та встановлення контакту з підлітком, який схильний до девіантної поведінки.	Бесіда, анкетування
2.	Дослідження фізичного та психічного розвитку дитини та її особистісних рис і емоційного стану. Чинники, які сприяють виникненню девіантної поведінки.	Інтерв'ю, бесіда, спостереження
3.	Розроблення профілактичних та реабілітаційних заходів.	Бесіда
4.	Шляхи вирішення щодо подолання девіантної поведінки підлітків.	Тренінги, консультування, психотерапія
5.	Індивідуальний підхід до родини та окремо до дитини.	Консультування, бесіда
6.	Усунення негативного впливу збоку сім'ї на дитину.	Бесіда, втручання, робота з сім'єю, консультування
7.	Створення позитивних та сприятливих умов у сім'ї, де повноцінно будуть розвиватися творчі та інтелектуальні здібності дитини.	Гуртки, спортивні секції, конкурси, тренінги
8.	Підтримка зв'язку з сім'єю та надання психологічної підтримки.	Консультування, бесіда, інтерв'ю, круглий стіл

Табл. 1.1. Схема соціальної реабілітації та профілактики підлітка, який схильний до девіантної поведінки

Джерело: [30].

Отже, така схема допоможе фахівцю надати та супроводити сім'ю або дитину з девіантною поведінкою психологічною допомогою від початкової стадії проблеми до завершувальної.

Завдання, які виконує профілактична робота з девіантними підлітками:

1. Виявлення дітей схильних до девіантної поведінки;
2. Вивчення особливостей родини та джерела негативного впливу на неї;
3. Контроль поведінки особистості та відвідування родини або дитини з девіантною поведінкою за місцем проживання;
4. Визначення шляхів та створення плану одо подолання проблеми;

Найчастіше такі завдання виконує індивідуальна профілактична робота, яка також має і напрями: робота з девіантними підлітками; робота з родиною, які мають проблемні ситуації або де виховується дитина з протиправною поведінкою; виявлення умов виховання дитини та негативний вплив; усунення проблеми.

Загалом виділяють такі види девіантної поведінки:

Агресія:

Агресія або агресивна поведінка – це завдання шкоди комусь, фізичним або вербальним методом.

Існує пряма та непряма форми агресії:

Пряма форма супроводжується агресією в дії та погрожуванням;

Непряма форма виявляється у неприязному ставленню до іншої людини.

Види агресивних дій:

- Схильність до агресивних реакцій;
- Фізична агресія (тілесні пошкодження, напади тощо);
- Негативізм (показування своєї пасивної поведінки, тобто, людині все одно що про неї подумують інші люди);
- Побічна агресія (крики, плітки тощо);
- Невербальна агресія (погляд з під лоба, неприємні жести, міміка);
- Вербальна агресія (погроза, лайки, прокляття) [18].

Аутоагресія:

Аутоагресія – це поведінка, яка супроводжується власному завданню шкоди.

Форми аутоагресивної поведінки:

- Суїцидальна поведінка;
- Завдання самошкоди.

Зазвичай відмінність цих форм у наслідках, це може бути смерть або нанесення тілесних ушкоджень.

Виділяють 3 типи суїцидальної поведінки:

- Альтруїстична – самогубство для блага інших людей;
- Аномічна – кризові ситуації в житті людини, трагедії тощо;
- Егоїстична – супроводжується конфліктними ситуаціями та відстоюванням свого «Я».

Також існують мотивовані та немотивовані суїцидальні дії:

- Мотивовані – виводження себе із емоційної стійкості шляхом шоківих відчуттів;
- Немотивовані – дії, які пов'язані захисними реакціями, хворобою.

Такі стани можуть викликати: депресивний, дисморфобічний галюцинації, маячні ідеї тощо, через що можуть і настати суїцидальні дії або самошкодження.

Порушення психологічних захоплень:

- Гемблінг – захоплення азартними іграми , тобто, людина повністю занурюється у ігри та не відчуває навколишнього життя⁴
- Трудоголізм – присвячення себе – роботі;
- Колекціонування – колекціонування будь-чого без мети;
- Паранойя здоров'я – придумування порушень у здоров'ї та захопленням оздоровчими вправами .

Порушення травної системи (харчової поведінки):

Порушення травної системи – це порушення у вживанні їжі в умовах стресу, неподоба свого тіла, що згодом призводить до захворювань.

Існують такі 2 розповсюджених форми клінічних порушень:

- Булімія;
- Анорексія.

Супроводжуються ці форми надмірним контролем своєї ваги тіла, створення образу ідеальної фігури, зміна раціону їжі.

Анорексія – порушення, що характеризується зниженням ваги тіла.

Є різні види анорексії:

- Норма (досягнення стандартів фігури та слідкування за вагою тіла);
- Синдром нав'ювання думки щодо повноти свого тіла;
- Нервова анорексія (зниження апетиту або несприятлива ситуація для вживання їжі);

Булімія – це порушення, що характеризується переїданням за короткий час, тобто, постійне вживання їжі.

Булімія може наступати при постійному вживанню їжі, навіть коли відчувається ситість, страх ожиріння, ожиріння. Зазвичай булімія буває в стресових станах або поринання у світ їжі [27].

Інтернет-залежність:

- Зануреність у комп'ютерний світ;
- Прагнення більшу частину свого часу проводити в Інтернеті;
- Роздратування, якщо мережа Інтернет відсутня;
- Проблеми з пам'яттю та увагою у навколишньому житті;
- Зневажливе ставлення до особистого здоров'я;
- Віддаленість від родичів та друзів, через проведення часу в інтернеті.

Найчастіше підлітки і Інтернеті шукають спілкування.

Інтернет-розмова – це віртуальна комунікація, яка викликає залежність:

- Залежність від Інтернет-спілкування , методом задоволення сексуальних потреб;
- Залежність від постійних віртуальних розмов;
- Залежність від гемблінгу.

Для профілактики інтернет-залежності були виділені певні рекомендації, які зазначені у Додатку Б.

Отже, можна побачити, що девіантна поведінка може відбиватися як на психологічному стані дитини, так і на здоров'ю. Тому соціальна профілактика і спрямована на попередження та усунення наслідків девіантної поведінки підлітків. Особливим та найголовнішим етапом є підбирання методів та форм роботи з клієнтом.

Висновки до першого розділу

З вище зазначеного, можна зробити висновки, що девіація – це серйозне порушення поведінки, яке виникає найчастіше у підлітковому віці, тому що саме він є найскладнішим етапом нашого життя.

Девіація – це порушення у поведінці особистості, які не відповідають загальноприйнятим нормам.

Серед основних видів виявлення девіації виділяють:

Позитивну девіацію – це прийнята суспільством поведінка, яка відхиляється від норми, але тільки тоді, коли індивід схильний до розвитку своїх здібностей.

Негативну девіацію – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим нормам та засуджується суспільством.

Групову девіацію – це відхилення поведінки у групі.

Індивідуальну девіацію – це поведінка, яка є відхиленою в окремої особистості.

Первинну девіацію – це поведінка, яка відхиляється від норми, але сприймається суспільством.

Вторинну девіацію – призначення та навіювання ярлика девіанта. Існує ще й інший тип девіації – третинний, це вже найбільш складний вид, який спрямований на допомогу дитині саме медичним або психологічним шляхом. Тобто у підлітка наявні психічні порушення, які він сам не в змоззі ними впоратися.

Як правило, девіантна поведінка виникає саме через труднощі, які виникають у житті дитини.

По-перше, це труднощі, підліткового віку, які супроводжується порушенням гормонального фону, що впливає на психічний стан підлітка.

По-друге, труднощі у соціальній невизначеності дитини та відстоювання свого «Я».

По-третє, труднощі у дисципліні та самоконтролі, які ще не склалися та не були засвоєні соціальними нормами.

Зазвичай першим соціалізуючим інститутом, де дитина засвоює всі норми, цінності і правила є сім`я. Саме вона найбільше впливає на дитину, через виховання. Насилля над дитиною, не поважне ставлення, відсутність любові з боку батьків, все це призводить до девіантної поведінки підлітка. Тому соціальний педагог спрямований на профілактику відхилень.

Можна виділити такі основні причини девіантної поведінки:

1. Відносини у родині. Як вже було зазначено, що саме у сім`ї підліток засвоює основні норми поведінки, які притаманні суспільству, але існують і порушення цих норм та правил, як у відносинах між членами сім`ї, так і у суспільстві в цілому.
2. Нерівність – тобто підліток відчуває себе не таким як усі.
3. Суспільство – зазвичай підлітки відтворюють у суспільстві свої знання поведінки, які були вкладені у родині, та набувають нових.

Тобто дитина всі набуті знання у родині, відтворює на спілкуванні з оточуючими.

Так виділяють 3 групи поведінки, яка відхиляється: делінквентна, адиктивна, аморальна.

Делінквентна поведінка – це різновид девіантної поведінки, яка характеризується діями, що порушуються законом. В основному до цієї категорії відносять фізично та психічно здорового учня з негативним життєвим досвідом або з неправильним вихованням.

Аморальна поведінка – це порушення загальноприйнятих норм, які притаманні навколишньому середовищу, зокрема суспільству. Апатія, страх, агресивність, незадоволеність, саме це супроводжує аморальну поведінку.

Адиктивна поведінка – це не прийнята поведінка юнаків, які зловживають алкогольними і наркотичними речовинами та вчиняють різні порушення.

Першою соціально-педагогічною допомогою дітям з відхиленою поведінкою вважають профілактичну роботу, яка може здійснюватися у різноманітних формах (практична, словесно-практична, словесна). Зазвичай така робота здійснюється між фахівцем та дитиною або її батьками. Вона буває як індивідуальна, так і групова. Зазвичай індивідуальна робота спрямована на допомогу між фахівцем та дитиною або її батьками, а групова здійснюється між учасниками групи (учнями). Інформацію яку отримує фахівець, повністю конфіденційна, та не повинна виноситись за рамки аудиторії.

Найчастіше та найзручніше соціальному педагогові або психологу користуватися схемою щодо соціальної реабілітації та профілактики підлітка, який схильний до девіантної поведінки. До такої схеми входять етапи та методи, які повинен виконувати фахівець. Така схема дасть змогу правильно надавати послуги та допомогу підліткам з девіантною поведінкою та їх батьками.

Виділяють такі види девіантної поведінки:

Агресія або агресивна поведінка – це завдання шкоди комусь, фізичним або вербальним методом.

Існує пряма та непряма форми агресії:

Пряма форма супроводжується агресією в дії та погрожуванням;

Непряма форма виявляється у неприязному ставленню до іншої людини.

Аутоагресія – це поведінка, яка супроводжується власному завданню шкоди.

Форми аутоагресивної поведінки:

- Суїцидальна поведінка;
- Завдання самошкоди.

Отже, девіантна поведінка підлітка може протікати в різних стадіях. Стадія тільки раннього виявлення, тобто підлітку потрібна профілактична бесіда. А вже більш тяжкі стадії, то потрібне негайне втручання як педагогічних

працівників, так і медичних. Адже така поведінка може призвести до смертельних випадків.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТА СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОБОТИ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

2.1. Створення соціально-педагогічних умов щодо профілактики девіацій серед підлітків

Профілактика девіантної поведінки ефективною буває тільки тоді, коли створюється оптимальне середовище для формування особистості. Саме для цього повинні утворюватися педагогічні умови : організація місця для реалізації та самореалізації підлітка; виховання дитини; відвідування спортивних секцій та гуртків.

Відомо, що соціально-педагогічна робота з підлітками, які схильні до девіантної поведінки найчастіше здійснюється у таких установах: позашкільні навчальні заклади, центри, клуби за місцем проживання, заклади освіти тощо. Зазвичай роботу з підлітками виконують соціальні педагоги, психологічні служби та інші працівники соціальної сфери [29].

Існують 3 види профілактики:

Первинна профілактика – спрямована на створення сприятливих та оптимальних умов для адаптації та соціалізації підлітків, для того, щоб попередити проблему, яка хоче виникнути.

Вторинна профілактика – попередження проблеми щодо переходу до більш складної стадії.

Третинна профілактика – на цьому етапі проблема переходить до складної стадії з виникненням негативних наслідків.

Зазвичай профілактика залежить від етапу девіації дитини. Соціально-педагогічна профілактика включає в себе різні види допомоги: психологічну, педагогічну, соціальну, які спрямовані на усунення причин виникнення девіантної поведінки у підлітковому віці [16].

Розглядаючи профілактичну роботу, можна сказати про те, що доцільною є первинна профілактика, адже вона застосовується на ранніх етапах відхилення. Виділяють такі підходи до вирішення порушень поведінки дітей: надання порад, надання інформації, вироблення поваги до своїх цінностей вмінь та знань, створення оптимального соціального середовища підлітків. Тобто, первинна профілактика спрямована на надання перших необхідних консультативних етапів щодо зменшення негативних впливів на дитину [20]. Здійснюється така робота зазвичай соціальним педагогом. А щодо вторинної та третинної профілактики, то сюди відносять допомогу інших фахівців (медичний персонал, психологи).

В нашому дослідженні вживання терміну «Соціально-педагогічна профілактика» є дещо ширшим поняттям ніж реабілітація, корекція, супровід, патронаж. Тобто, всі ці поняття включає дана робота з підлітками.

Як правило, профілактика не буде ефективною без використання різних методів та форм у роботі соціального педагога. Найважливішим етапом є створення сприятливих умов для розв'язання проблем та усунення наслідків; надання дитині вмінь та навичок, які будуть супроводжувати та допомагати досягати поставлених цілей, чи усунути проблему; попередження виникнення проблеми та знайти способи їх вирішення ще на ранньому терміні [21 С. 31].

Отже, головним етапом профілактичної роботи є знаходження методів та форм таких як (тренінги, тематичні дні, круглі столи, бесіди тощо). Як правило така робота може проводитись індивідуально з учнем або з цілим класом.

Причини виникнення девіантної поведінки у підлітків досить різні, об'єднати їх можна у дві групи:

- Соціально-спрямований характер;
- Медично-спрямований характер.

Якщо враховувати з медичної точки зору, то причиною такої поведінки можуть бути різні психічні захворювання, найчастіше з них це олігофренія або розумова відсталість, при якій страждає вся інтелектуальна сфера, а дії дитини стають неконтрольованими [7 С. 179-188с.].

Також девіантну поведінку можна побачити і у психічно здорової дитини, але причинами є соціальний характер. Тобто, інтелектуальний рівень дитини низький, але це не пов'язано з патологією. Найпершим інститутом соціалізації дитини є сім'я, саме вона впливає на дитину. Поведінка дітей найчастіше залежить від прямого впливу батьків, тобто, їх поводження, їх виховання по відношенню до дитини. І якщо дитина з дитячих років не засвоїть норми і цінності, то в подальшому житті їй буде важко відтворити на своїй родині та взагалі правильно соціалізуватися у соціумі. Недоліки виховання батьків найчастіше впливають на поведінку дитини, вона вдається до аморальних вчинків, тому ризик дитини з девіантною поведінкою можна зустрічати саме серед неблагополучних сімей [9].

Ще одним найважливішим впливом на девіантну поведінку підлітка є його оточення. Найчастіше сім'я у такому випадку відходить на інший план, дитина відчуває підтримку серед однолітків або від людей, які старші. Так, діти в підлітковому віці шукають спілкування з протилежним полом та й які не підходять за віком. Зараз дуже часто можна помітити як діти 12-13 років висловлюються ненормативною лексикою або розпивають спиртні напої. Можна привести ситуацію з життя, яка трапилась нещодавно. Хлопчик на вигляд 13 років перебував в стані алкогольного сп'яніння з чоловіком на вигляд років 25. Обидва поводитися не чемно та хлопчик постійно запитував де можна купити наркотичну речовину. Чоловік ніяк не намагався вгамувати дитину, а тільки стояв і дивився. Ми з подругою не витримали та зробили зауваження чоловіку, на що він почав агресивно відповідати. Такі випадки дуже часті, тому фахівці і спрямовані щоб допомогти підліткам та взагалі суспільству у подоланні цієї поведінки. Також невід'ємним випадком є інтимно-особистісні стосунки у підлітковому віці, це призводить до того, що дитині важлива думка своїх товаришів, аніж родини [10]. Так вона піддається спілкуванню, спокусам, де засвоює вже свої норми і цінності, які згодом викликають девіацію.

2.2. Програма та методичні рекомендації форм і методів у профілактичній роботі з девіантними підлітками та їх батьками

Програма профілактичної роботи з девіантними підлітками передбачає виховний вплив на дитину, завдяки чому блокують негативні риси поведінки. Ефективною робота буде тільки тоді, коли правильно організована профілактична програма, яка спрямована на надання допомоги як дітям, так і їх батькам у розв'язанні проблем з важковиховуваними підлітками [16].

Існують різні фактори ризику девіантної поведінки:

Біологічний фактор:

- Порушення гормонального фону;
- Вплив середовища;
- Ураження головного мозку;
- Інші порушення системи організму.

Психологічний фактор:

- Тривожність;
- Інфантилізм;
- Стрес;
- Зміна психічного стану.

Соціально-економічний фактор:

- Матеріальна криза;
- Побутові проблеми;
- Безробіття.

Соціально-педагогічний фактор:

- Конфлікт у сім'ї;
- Проблеми у навчанні;
- Зростання кількості дітей з порушеною поведінки.

Соціально-культурний фактор:

- Кримінальність;

- Крадіжки;
- Бійки;
- Зниження оптимальних умов життєдіяльності [12].

Профілактична програма спрямована на усунення факторів, які викликають проблеми.

У наш час зростає кількість дітей з девіантною поведінкою, найчастіше порушення починаються ще у соціалізації сім'ї, де дитина бере приклад з батьків.

Виокремлюють такі помилки у вихованні дітей:

- Відсутність контакту з дитиною;
- Недостатня кількість уваги з боку батьків;
- Жорстоке поводження з дитиною;
- Постійні заборони;
- Різні види насилля (моральне, фізичне, сексуальне).

Також виокремлюють такі помилки шкільного виховання:

- Невідвідування гуртків у позанавчальний час;
- Негативні стосунки серед однолітків;
- Проблеми у взаємодії з вчителями;
- Порушення поведінки у шкільний та позашкільний час.

Для початку профілактичної роботи, треба розглянути програму щодо вивчення особистості дитини.

У програму входять такі розділи:

- I. Індивідуальні особливості дитини:
 1. Стан здоров'я дитини;
 2. Відношення дитини до батьків;
 3. Психологічний стан дитини.
- II. Соціально-психологічний клімат у родині:
 1. Склад сім'ї;
 2. Акт обстеження житлово-побутових умов;

3. Де, та ким працюють батьки;
4. Матеріально-економічний стан сім'ї;
5. Виховний вплив на дитину [14].

Профілактична програма девіантної підлітків розрахована на дітей віком 13-17 років. Програма складається з етапів роботи, змісту роботи, методів та форм роботи виконавця, тобто фахівця навчального закладу. Така програма розроблена з метою профілактики і попередження виникнення девіантної поведінки у підлітковому віці. Рекомендована для використання у роботі психологів та соціальних педагогів [15].

Метою програми є профілактика девіантної поведінки у підлітковому віці.

Формування у дитини життєвих цінностей, віру у майбутнє, сприятливе реагування в складних ситуаціях, підняття самооцінки, пошуки себе у тих чи інших сферах професій, адекватне відношення до суспільства, подолання агресивної поведінки.

Завдання програми:

- Подолати методом профілактичної бесіди девіантну поведінку підлітків;
- Навчити дитину справлятися та контролювати поведінку, яка відхиляється від норми;
- Знаходити вихід зі складних життєвих обставин;
- Розвивати вміння спілкуватися з іншими людьми шляхом набуття комунікативних навичок;
- Навчити дитину дивитися позитивним поглядом у майбутнє;
- Формувати усвідомлення відповідальності за особисте життя.

Учасники програми: учні 13-17 років, батьки.

Час використання програми: безліч, до появи нових форм та методів.

Методи і форми роботи під час використання програми: профілактична бесіда, консультування, індивідуальні розмови, ігри.

Досягнутий результат: усунення агресивних сплесків у поведінці, вміння контролювати себе та емоційний стан, поважати інших у спілкуванні, знаходити шляхи вирішення проблеми, формувати взаємостосунки з батьками.

Актуальність програми: Останнім часом статистика злочинів, правопорушень, суїцидів, негативних звичок, втрати життєвих цінностей підлітків – тільки зростає. Традиційна система в освіті не здатна подолати труднощі серед дітей. Оптимальним вирішенням цих проблем, можливе тоді, коли у вихованні будуть брати участь як педагоги, так і батьки. Головними завданнями, які повинна виконувати школа це: навчити дитину комунікативним навичкам шляхом створення сприятливих умов та закладенню у дитині ціннісних особливостей, розвивати самоусвідомлення та самовизначення. Також тема профілактики девіацій серед підлітків є на сьогоднішній день актуальною. Через негативну ситуацію в Україні, підлітки стають більш вразливими категоріями населення, їх поведінка це результат переживань та страху. Так ця програма спрямована на профілактичну роботу з підлітками, які здатні до девіантної поведінки [18].

Значущість програми полягає у:

1. Допомозі дітям успішно соціалізуватися у суспільстві;
2. Напрями програми профілактики девіантної поведінки дозволить вирішувати внутрішні конфлікти шляхом оптимізації;
3. Програма дозволить підібрати ефективні методи впливу на підлітка, знайти особливий підхід до нього, підібрати час для спілкування, для того щоб зменшити ризик виникнення девіантної поведінки;
4. Реалізація програми розрахована на довгострокову роботу. Вона складається з етапів, які мають цілі і завдання. Використовувати програму можна в груповій і індивідуальній формі.

Етапи проведення програми: підготовчий, основний, заключний.

Підготовчий

Такий етап називають ще організаційним:

1. Соціальний педагог зазвичай вивчає особисту справу дитини, та її медичну картку;

2. Спілкується з класним керівником та психологом навчального закладу, де навчається дитина, для того щоб дізнатися про успіхи у навчанні та у поведінці підлітка;
3. Якщо у дитині наявні захворювання, з`ясувати з медиком, яким чином захворювання чи порушення могло вплинути на особистісні риси дитини;
4. Соціальний педагог спілкується з батьками, дізнається про поводження дитини вдома, особливості виховання, та чи дають згоду батьки на роботу з їх дитиною та безпосереднім контактом з самими батьками;
5. Соціальний педагог знайомиться особисто з дитиною, проводить бесіду, дізнається про особливості поведінки методом спостереження;
6. Соціальний педагог спілкується з психологом та аналізують поведінку та проведену бесіду.

Основний етап

На цьому етапі відбувається робота з підлітком:

1. Використання програми для роботи соціального педагога;
2. Робота та спілкування з іншими учнями у класі;
3. Висновки, чому та через що виникла девіантна поведінка;
4. Внести у роботу деякі зміни;

Заключний етап

1. Методом спостереження прослідкувати за поведінкою дитини;
2. Провести розмову з дитиною;
3. Зробити висновки, чи була програма профілактичної роботи корисною, тобто, проаналізувати отримані результати;
4. Надати рекомендації вчителям та батькам, як треба діяти по відношенню до дитини [20].

Профілактична програма роботи соціального педагога з девіантною поведінкою підлітків та їх батьками

Таблиця 2.1.

I Початковий етап		
Заходи	Цільова група	Відповідальний
1.Вивчення особистої справи учня та його медичної картки	Дитина з девіантною поведінкою	Соціальний педагог, психолог
2.Спілкування з класним керівником де навчається дитина	Класний керівник	Соціальний педагог
3.Організація зустрічі з батьками дитини (узгодити щодо роботи з дитиною)	Батьки дитини	Соціальний педагог, батьки
4.Організація дозвілля і гурткової діяльності дитини	Діти з девіантною поведінкою	Соціальний педагог, заступник з виховної роботи, класні керівники
5.Складання картотеки щодо учнів з наявною девіантною поведінкою	Діти з девіантною поведінкою	Соціальний педагог
6.Організація відпочинку дитини на канікулах	Діти з девіантною поведінкою	Соціальний педагог, класний керівник, заступник з виховної роботи
II Основний етап (робота з учнями)		
1.Робота та спілкування з учнями у класі, відвідування занять	Діти (учні)	Класний керівник, соціальний педагог
2.Кнтроль успішності учнів у навчанні	Діти (учні)	Класний керівник, заступник з виховної роботи
3.Організація та залучення учнів до гуртків	Діти	Класний керівник, заступник з виховної роботи
4.Спотереження за поведінкою учнів	Діти	Соціальний педагог
5.Зробити висновки через що може	Діти	Соціальний педагог

виникати девіантна поведінка підлітка		
6.Проведення індивідуальної профілактичної бесіди з учнем 8 класу на тему «Куріння шкодить здоров`ю» (Додаток В)	Учень 8 класу	Соціальний педагог
7.Проведення індивідуальної психодіагностики порушень поведінки учня (Методика діагностики показників та форм агресії А.Баса – А.Дарки) (Додаток Г)	Діти	Психолог, соціальний педагог
8.Зробити висновки з профілактичної бесіди та з проведення психодіагностики. Чи змінилася поведінка у дитини?	Діти	Соціальний педагог, психолог
II Основний етап (Робота з батьками учнів)		
1.Познайомитися з батьками дитини, поведінка якої відхиляється від норми	Батьки	Соціальний педагог, заступник з виховної роботи
2.Сім`я «Групи ризику» (акт обстеження) (Додаток Д)	Сім`я	Соціальний педагог, класний керівник
3.Визначити наявні проблеми у сім`ї та у виховному процесі дитини	Сім`я	Соціальний педагог, класний керівник
4.Розмова з батьками дитини	Батьки	Соціальний педагог
5.Запрошення батьків та дітей «Групи ризику» до профілактичного засідання	Батьки та діти	Соціальний педагог, заступник з виховної роботи, адміністрація, класний керівник

6.Виступ на засіданні	Батьки та діти	Соціальний педагог, класний керівник, адміністрація, психолог, заступник з виховної роботи
7.Надання рекомендацій батькам щодо виховного процесу дітей та взаєморозуміння з ними (Додаток Е)	Батьки	Соціальний педагог, психолог, заступник з виховної роботи
III Заключний етап		
1.Методом спостереження прослідкувати за поведінкою дитини	Діти	Соціальний педагог
2.Підтримувати зв'язок з батьками дитини «Групи ризику»	Батьки	Соціальний педагог, класний керівник
3.Виконати повторний акт обстеження	Сім'я	Соціальний педагог, класний керівник
4.Надати рекомендації вчителям та батькам, як треба діяти по відношенню до дитини	Вчителі, батьки	Соціальний педагог, психолог, заступник з виховної роботи
5.Зробити висновки, чи була програма профілактичної роботи корисною та проаналізувати отримані результати.	—	Соціальний педагог, психолог

Табл. 2.1. Профілактична програма роботи соціального педагога з девіантною поведінкою підлітків та їх батьками.

Джерело: складено автором.

Для більш ефективної профілактичної роботи, соціальний педагог повинен визначити критерії учня схильного до девіантної поведінки, так званий,- портрет учня.

1. Часті конфлікти у сім'ї;
2. Неуспішність у школі;
3. Пропуски занять у школі;

4. Нестійка поведінка, різні прояви агресії;
5. Відсутність самостійності у вирішенні різних конфліктів, недостатня мотивація до навчання, не до кінця розвинені комунікативні навички;
6. Відмова від допомоги фахівців;
7. Різноманітні акцентуації характеру;
8. Вживання алкогольних, наркотичних речовин;
9. Схильність до втікання з дома (бродяжництва);
10. Спілкування з компаніями «Групи ризику»;
11. Прояви насильства;
12. Постійне бажання до вчинення необдуманих, протиправних дій [22].

Отже, основним завданням цієї програми є робота педагогічних фахівців з девіантними підлітками та їх батьками, для усунення проблем. Навчити дитину контролювати себе навіть у складних життєвих обставинах, знайти причини через які виникають відхилення та шляхи їх вирішення. Зазвичай такою програмою користується соціальний педагог з іншими педагогічними працівниками. Робота полягає у трьох етапах: 1-й етап – початковий, де педагогічні працівники вивчають особисту праву учня, безпосередньо знайомляться з самим учнем, та визначають причини через які виникла девіантна поведінка, та чи дають згоду батьки на опрацювання даних дитини та роботу з нею. Наступним 2-м етапом є основний етап, робота полягає з батьками учня, соціальний педагог визначає проблеми у сім'ї, складає акт обстеження, а згодом проводиться профілактична бесіда. 3-й етап виділяють заключний, де працівники підводять підсумки у роботі з учнями та їх батьками з обов'язковим подальшим спостереженням [25].

2.3. Соціально-педагогічні форми роботи щодо профілактики негативних наслідків девіацій у підлітків

Соціально-педагогічна робота з девіантними підлітками здійснюється тоді коли створюються оптимальні умови для фізичного та психічного розвитку дітей, подолання їх проблем та успішної соціалізації.

Перед тим як почати профілактичну роботу, соціальний педагог повинен визначити етапи та форми первинної профілактики:

1. Діагностування – проводиться діагностика девіантної поведінки підлітків шляхом анкетування, спостереження, бесіди або вивчення особистої справи дитини;
2. Безпосередній контакт з самим учнем проведенням (тренінгів, спостереження за комунікативними навичками, вміння знаходити вихід з стресових ситуацій, формування у дитини впевненості та відстоюванні своєї думки);

Вторинна профілактика – формування у підлітка навичок спілкування, позитивну самооцінку, зазвичай такі методи входять до більш виховного впливу, а так як вторинна профілактика спрямована до роботи з медичними працівниками або психологами, то фахівці зазвичай ведуть бесіди, проводять тренінги з профілактики девіантної поведінки підлітків.

Щодо третинної профілактики – це складний етап у роботі з дітьми, методами такої профілактики є корекція девіантної поведінки, перебудова характеру та життєвого досвіду, індивідуальна робота з підлітком та організація зустрічі дітей, які відносяться до «Групи ризику» з психологом [26].

Як правило соціально-педагогічна робота з девіантними підлітками може здійснюватися в декількох напрямках:

1. Сама профілактика девіантної поведінки, вона включає в себе психологічну та педагогічну роботу з сім'єю та з дитиною методом консультування, бесіди, лекцій, тренінгів тощо. Виявлення дітей з девіантною поведінкою та здійснення прямого впливу на неї.
Спостереження за навчальним процесом дитини.
2. Виявлення факторів, які впливають та спричиняють девіантну поведінку.

3. Здійснення соціальної підтримки та реабілітації підлітків з девіантною поведінкою [8].

У наш час актуальною і гострою проблемою є злочинність серед неповнолітніх. Зазвичай діти, які здатні до скоєння правопорушення, мають проблеми пов'язанні з психологічною нестійкістю. У зв'язку з цим дитячі бійки, бездоглядність, зривання уроків тощо, посіли особливе місце у шкільному середовищі. Можна побачити, як у школі проводяться різні заходи, які присвячені зменшенню випадків правопорушень.

Найчастіше діти з девіантною поведінкою не замислюються про наслідки скоєння різних вчинків. Тому формування в них правових знань здійснюється на уроках правознавства, безпеки життєдіяльності, класних годинах, де засвоюються норми та правила поведінки в шкільний та позашкільний час. Зазвичай соціальний педагог працює вже з більш важким підлітком, де профілактична робота спрямована на довгий час та в декілька етапів, а на стадії коли дитина тільки вдається до різних вчинків, допоможе профілактична бесіда, яка має на меті усунути та донести дитині, що так робити не можна. Робота зі складними випадками проводиться методами, тренінгових занять, лекцій, проведення круглих столів, як індивідуально з кожною дитиною, так і з групою.

Тому на кожную дитину, яка схильна до правопорушень є окрема папка з особистою інформацією та з проведеною роботою.

Інформація містить:

- Особисті дані учня (свідоцтво про народження, фотографія);
- Карта обліку учня;
- Характеристика учня;
- Акт обстеження умов життя учня;
- Робота, яка була проведена з учнем та з його сім'єю.

Індивідуальний кейс консультативної роботи з девіантним підлітком:

Дитина з девіантною поведінкою вік 15 років.

Ситуаційна подія: дуже часто дитина почуває тривожність, виникають сплески агресії та більшу частину часу перебуває не вдома або навіть тікає з нього. Все це через не увагу з боку батьків до дитини, відсутність почуття любові та зловживання алкогольними напоями. Така ситуація не залишила осторонь соціального педагога [23].

Розв'язання консультативного завдання:

Першим етапом є знайомство з дитиною та батьками 10-15 хвилин; Наступним етапом є планування програмної індивідуальної роботи з батьками. Запитати чому вони так вчиняють, що їх бентежить та що їх спонукає до вживання алкогольних напоїв. Для початку провести профілактичну бесіду, а потім тренінгові заняття на щодо теми алкогольних напоїв. Адже дитина може наслідувати поведінку батьків, а в подальшому житті підлітку буде тяжко соціалізуватися в суспільстві. Батькам надані певні рекомендації щодо вживання алкогольних напоїв та виховного впливу до дитини.

Висновки до другого розділу

Перш ніж почати профілактичну роботу, соціальний педагог повинен створити соціально-педагогічні умови, а саме облаштувати кабінет як для індивідуальних, так і для групових консультацій, бесід, тренінгів, круглих столів, анкетування тощо.

Відомо, що соціально-педагогічна робота з підлітками, які схильні до девіантної поведінки найчастіше здійснюється у таких установах: позашкільні навчальні заклади, центри, клуби за місцем проживання, заклади освіти тощо. Зазвичай роботу з підлітками виконують соціальні педагоги, психологічні служби та інші працівники соціальної сфери.

Найчастіше в підлітковому віці виникає соціальні причини та порушення. Тобто, вплив суспільства, спілкування з однолітками та старшими за віком людей, відсутність любові від батьків, знижений рівень навчання у школі, бездоглядність, безпритульність, які згодом викликають у дитини залежність до наркотичних речовин, алкогольних напоїв, азартних ігор або навіть до

суїцидальних нахилів. Діти в такому віці з різних причин втікають з дому, а спілкування та підтримку знаходять серед однолітків. Тому профілактична робота спрямована на усунення проблем з поведінкою дитини. Зазвичай соціальний педагог та інші служби працюють за спеціальною програмою, в якій зазначено етапи та методи роботи з батьками та дітьми.

Значущість програми полягає у:

1. Допомозі дітям успішно соціалізуватися у суспільстві;
2. Напрями програми профілактики девіантної поведінки дозволить вирішувати внутрішні конфлікти шляхом оптимізації;
3. Програма дозволить підібрати ефективні методи впливу на підлітка, знайти особливий підхід до нього, підібрати час для спілкування, для того щоб зменшити ризик виникнення девіантної поведінки;
4. Реалізація програми розрахована на довгострокову роботу. Вона складається з етапів, які мають цілі і завдання. Використовувати програму можна в груповій і індивідуальній формі.

Традиційна система в освіті не здатна подолати труднощі серед дітей.

Оптимальним вирішенням цих проблем, можливе тоді, коли у вихованні будуть брати участь як педагоги, так і батьки. Головними завданнями, які повинна виконувати школа це: навчити дитину комунікативним навичкам шляхом створення сприятливих умов та закладенню у дитині ціннісних особливостей, розвивати самоусвідомлення та самовизначення. Також тема профілактики девіацій серед підлітків є на сьогоднішній день актуальною. Через негативну ситуацію в Україні, підлітки стають більш вразливими категоріями населення, їх поведінка це результат переживань та страху. Тому робота психолога та соціального педагога допоможе мінімізувати наслідки негативного стану у дитини.

Завдяки спеціально-організованій програмі, фахівець має змогу провести ряд діагностичних методик на виявлення агресивності дитини, відвідати сім'ю та виконати акт обстеження, поставити дитину на облік, а в подальшому знайти методи допомоги у вирішенні проблем.

Як правило соціально-педагогічна робота з девіантними підлітками може здійснюватися в декількох напрямках:

1. Сама профілактика девіантної поведінки, вона включає в себе психологічну та педагогічну роботу з сім'єю та з дитиною методом консультування, бесіди, лекцій, тренінгів тощо. Виявлення дітей з девіантною поведінкою та здійснення прямого впливу на неї. Спостереження за навчальним процесом дитини.
2. Виявлення факторів, які впливають та спричиняють девіантну поведінку.
3. Здійснення соціальної підтримки та реабілітації підлітків з девіантною поведінкою.

Отже, перш ніж починати роботу з девіантним підлітком треба знайти підхід до дитини, розробити програму за якою буде здійснюватися допомога та виокремити методи та методики діагностики проблемної поведінки. Особливо серед підлітків з девіантною поведінкою виникають різні скоєння правопорушень, адже діти не замислюються про наслідки, та не знають правові аспекти норми поведінки у сучасному суспільстві. Тому часто на таких дітей заводять окрему папку де зберігаються дані дитини та його особова справа порушень. Зазвичай робота з такими дітьми здійснюється у декілька етапів: етап діагностики, етап вивчення особової справи, відвідування батьків дитини та проведення акт обстеження соціально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, виокремлення висновків та безпосередня профілактична робота з такою родиною різними методами, як правило найпершим використовують метод бесіди, далі переходять до більш складних, це можуть бути тренінги, круглі столи, засідання на виховних заходах, а в тяжких випадках зустріч з медичними працівниками.

Висновки

У кваліфікаційній роботі зазначено всі теоретичні та дослідницькі аспекти. Отримані результати дослідження повністю досягли поставлену мету та висунуті завдання. На основі вивчення джерел, можна сказати, що девіантна поведінка дуже небезпечна для кожної дитини та суспільства в цілому. Адже, такий підліток вносить корективи не тільки у своє життя, а й у навколишнє середовище, зазвичай не усвідомлюючи того, вони здатні на дії, які не є нормою або навіть порушуються законом.

Результати дослідження передбачають, що в основному діти підліткового віку не замислюються над наслідками скоєння протиправних вчинків. Нами було проведено індивідуальну профілактичну бесіду з учнем 8 класу на тему «Куріння шкодить здоров`ю». З усієї розмови можна зробити висновок, що дитина добре розуміє про наслідки куріння, але не звертає на них уваги. Адже вже присутній етап залежності. Також підліток спілкується з однолітками, які захоплюються курінням. Зазвичай у хлопчика є прагнення щодо наслідування дій дорослих, уявлення про самостійність тощо. Але після розмови було помітно, що він замислився над словами та рекомендаціями, які були надані. Адже проблема тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин, ненормативної лексики є найгострішою у наш час. Особливо через гострий стан в Україні, таких підлітків стало набагато більше.

Нами було висунуто декілька ситуацій про шкідництво та девіантну поведінку, тому, як правило, діти виховуються не в оптимальних умовах, а серед однолітків, які також є центром правопорушень.

Робота з таким населенням повинна здійснюватися в декілька етапів та нести правовий характер, особливої уваги приділяючи безпритульним та бездоглядним дітям.

Також була проведена методика діагностики показників та форм агресії А.Басса - А. Дарки (адаптація о.К. Осницького). Дана методика була проведена індивідуально з учнем 7 класу. За результатами відповідей найвищими показниками є вербальна та фізична агресія. Тобто дитина дуже часто у

конфліктних ситуаціях може застосовувати вербальну агресію, а якщо конфлікт не стає вирішальним, то підліток прикладає силу для вирішення тієї чи іншої проблеми. Окрім основних показників агресивності підліток мав також високі показники провини, що виражаються у скоєній ситуації та набувають наслідків, дуже часто дитина після вираження агресії почуває себе винною. Так, з однієї сторони це добре. Значить вона усвідомлює скоєне та може попросити вибачення. А з іншої сторони, дитина повинна одразу замислюватися про наслідки застосування своєї агресивної поведінки. Також треба звернути увагу на показники образи та підозрілості. Найчастіше дитина застосовує їх по відношенню до однолітків та людей в цілому. образа обумовлюється гнівом, роздратуванням або навіть і ненависті. А підозрілість підліток може часто відчувати у недовірі та у обережному ставленні до оточуючих. Після даної методики були висунуті рекомендації та форми усунення агресії.

Отже, у наш час проблема девіантної поведінки потребує рішення, адже ситуація з кожним днем погіршується, а таких дітей стає більше. Тому потрібні ефективні способи оптимізації та покращення цієї ситуації та показників серед дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартош О.П. Деякі особливості опіки і соціального захисту неповнолітніх. Вісник. Черкаси, 2016. Вип.121. С. 25–29.
2. Батищева Г. Анкета «Молодь і протиправна поведінка»: пошук причин, що спонукають до девіантних проявів поведінки. Соціальний педагог. 2018. № 11. С. 36–41.
3. Беляєва С. Я. Девіантна поведінка як система вчинків, що відхиляються від прийнятих у соціумі норм. // Дитячі негаразди : лікуємо любов'ю. / Київ: Редакції загальнопед. газет, 2013. С. 65–69.
4. Бессонова Т.І. Психологічні засади кримінальної субкультури у підлітковому віці. // Практич. психолог та соц. робота. 2012. №3. С. 32–34.
5. Веред І. С., В. Кушнір Соціологія девіантної поведінки. Донецьк, 2013. С.36–49.
6. Волошенко М.О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки : дис. канд. пед. наук / Волошенко Марина Олександрівна. Одеса, 2016. С. 40–46.
7. Волошина Н. Чинники девіантної поведінки неповнолітніх в Україні // Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей. 2014. С. 281–284.
8. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посіб. до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» : у 2 ч. Ч. 2. Практична частина. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. Київ, 2016. 190 с.
9. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посіб. до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» : у 2 ч. Ч. 1. Теоретична частина. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. Київ., 2016. С. 178–188.

10. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 421 с.
11. Жданова І. В. Проблема саморегуляції в контексті девіантної поведінки особистості: психологічні аспекти. // Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 43, ч. II. С. 113–128.
12. Знаковська Н.М. Проблеми девіантної поведінки в сучасному українському молодіжному середовищі. // Соціологія. № 6 (110). червень 2014. С. 91–95.
13. Зобенько Н. Деякі аспекти дослідження проблеми девіантної поведінки неповнолітніх. // Рідна школа. №3 (березень) 2012. С. 34–40.
14. Караман О. Л. Моделювання реабілітаційної роботи з підлітками, схильними до агресивної поведінки, в умовах реабілітаційного центру. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2014. № 1. С. 72–88.
15. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. Вісник Академії адвокатури України. 110 число 3(22) 2011. С. 107–122.
16. Козубовська І. В., Р. В. Козубовський Природа девіантної поведінки неповнолітніх // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2018. Вип. 1. С. 101–104.
17. Лазор К. П. Основні теоретичні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітків. // Науковий журнал «Габітус». – Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 21. С. 72–76.
18. Лобанова А. С., Л. В. Калашнікова Робота з підлітками-девіантами: Соціологічний та психологічний аспекти. Київ: Каравела, 2017. С. 263–265.
19. Макаренко О. М., Андрейчева А. О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. Наукові записки НаУКМА.

- Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 125. С. 61–64.
20. Остапенко Г. С., Остапенко Р. І. Аналіз особливостей особистості підлітків з девіантною поведінкою Перспективи науки і освіти. 2013. № 1. С. 54–60.
21. Парфанович І., С. Калаур, І., Турчин-Кукаріна. Діагностика агресивної поведінки підлітків у контексті профілактично-корекційного соціально-педагогічного впливу. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. № 6 (120). С. 26–39.
22. Психологічні механізми ресоціалізації осіб з девіантною поведінкою в умовах суспільних змін : монографія / Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І.Ф., Литвинчук Л.М., Рябовол Т.А., Філоненко Л.А., Максим О.В., Щербина-Прилука В.М.; за ред. Н. Ю. Максимової. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 272 с.
23. Самойлов А. М. Класифікація типів девіантної поведінки // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2013. Вип. 36. С. 43–48.
24. Чайковська О.М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2015. Випуск 28. С. 627–637.
25. Яновська Т. А. Особливості прояву девіантної поведінки у старших підлітків. // Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. С. 15–36.
26. Янц Н., Н. Підгорна Самовиховання як засіб профілактики девіантної поведінки підлітків // Збірник наукових праць. Переяслав Хмельницький, 2016, С. 679.
27. Наказ «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики» від 10.09.2015 № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15> (дата звернення: 17.12.2022).

- 28.Сушик Н. Соціально-педагогічна профілактика віктимної поведінки підлітків: теоретичний аспект // Нова педагогічна думка. 2016. № 1 (85). С. 35–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2016_1_12 (дата звернення: 12.02.2023).
- 29.Окач В. М., Барабаш О. Психологічний аналіз причин формування девіантної поведінки підлітків. // Поняття та види делінквентної поведінки людини. Львівський політехнічний інститут. 2017. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_1_71 (дата звернення: 24.02.2023).
- 30.Оначук І. О. З досвіду профілактики девіантної поведінки дітей та молоді. С. 220–227.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2014_199%282%29_34 (дата звернення: 15.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Ситуація про шкідництво дітей

Можна навести такий приклад з життя. Якось ми з сестрою вирішили прогулятися та подихати свіжим повітрям, на вулиці була зима, та лежало купа снігу. По дорозі зазвичай їздять машини та громадський транспорт, так один автобус зупиняється поблизу нас, а троє підлітків починають розбещено кидати сніжки в нього. Поки водій не встиг вийти з транспорту, ми зробили їм зауваження, на яке вони не реагували, тоді, коли водій все ж таки вийшов, то діти убігли.

Отже, як правило підлітковий вік – це найскладніший етап життя, адже вони не до кінця замислюються про наслідки та не усвідомлюють про вже скоєні дії. В цьому випадку у дітей наявна девіантна поведінка, так як підліток з адекватною поведінкою не здійснить такий вчинок. Також можна сказати про сім`ю одного із хлопців (мого знайомого). Вихованням дитини ніхто не займається, відвідування школи кожного дня не здійснюється, адже мати зловживає алкогольними напоями, а діти найчастіше беруть приклад з батьків. Тому як і дітям, так і родині потрібна допомога соціального працівника, надання їм рекомендацій та безпосередня робота з ними. А дітям у такому випадку потрібне залучання до гуртків де вони будуть проводити вільний час.

Додаток Б**Рекомендації щодо профілактики Інтернет-залежності**

1. Відводьте час, який хочете провести в інтернеті;
2. Свій вільний час займайтеся улюбленим хобі, відвідуйте гуртки, секції, спілкуйтеся з друзями;
3. Ходіть на прогулянки, відпочивайте у парку та просто насолоджуйтесь життям та ви побачите скільки всього цікавого навколо нас. А комп`ютер це машина, яка не замінить повноцінного життя;
4. Соціальні мережі замініть розвагами, настільними іграми або читанням книжок;
5. Якщо виконувати ці пункти, то можна побачити, що час в інтернеті проводите менше, а життя стає все цікавішим.

Додаток В

Індивідуальна профілактична бесіда з підлітком щодо паління

«Куріння шкодить здоров`ю»

Тема: «Куріння шкодить здоров`ю».

Мета: переконати учнів, що паління шкодить здоров`ю, формувати у них негативну думку та ставлення до шкідливих звичок, сприяти тому, щоб діти дбалися про своє здоров`я та усвідомлювали загрозу шкідливих звичок.

Вік учнів: 12-14 років.

Час: 60 хвилин.

Місце: шкільний клас, кабінет соціального педагога, спеціально-облаштований тренінговий кабінет.

Хід бесіди

1. Вступне слово.
2. Розмова про статистику смертності та захворюваності від паління.
3. Бесіда про шкоду здоров`ю від паління.
4. Перегляд відеоролика про шкоду паління.
5. Відповіді на питання.
6. «Особистий вибір»

1. Вступне слово

На сьогоднішній день можна побачити людей, які стали жертвами шкідливих звичок, найчастіше серед них є ті, хто палить. Але вони не до кінця усвідомлюють шкідливість тютюну в організмі.

Про людину у якої відсутні шкідливі звички, кажуть, о вона веде здоровий спосіб життя. Що на твою думку закладається у здоровому способі життя? Він передбачає в першу чергу дбайливе ставлення до свого здоров`я, правильне харчування, заняття спортом, дотримання правил гігієни, наявність сприятливих умов як у школі, так і вдома.

Сьогоднішня розмова присвячена усуненню шкідливих звичок, найпоширенішою з них є куріння. Напевно не раз чув від дорослих про шкідливість паління, але нажаль і дорослі, які палять не до кінця усвідомлюють

це твердження. Першим етапом дитини, яка хоче спробувати цигарку, може стати думка «Лише одна затяжка, треба спробувати щось нове», а потім коли зазнала «втіхи», назавжди стає рабом цигарок. Адже не один раз можна було почути думку від людини, яка палить: «Хотілось би кинути, але вже не можу», тобто це вже залежність, як ми знаємо, це найскладніший етап, який дуже складно усунути.

2.Статистика

- Щороку близько 8 млн людей у світі та 15000 українців помирають внаслідок хвороб, спричинених курінням.
- Тютюновий дим містить понад 7000 хімічних сполук, з яких щонайменше 250 є токсичними, а 69 спричиняють онкологічні захворювання.
- Нікотин має збуджувальний ефект для нервової системи.
- Куріння спричиняє безліч хвороб: рак ротової порожнини, трахеї, шлунку, гортані, легень, товстої кишки, нирок, проблеми з дихальними шляхами, серцево-судинною системою, катаракта та сліпота, імпотенція та безпліддя.
- Курець живе на 6-8 років менше, ніж його ровесник, який не курить.
- Щорічно у світі від тютюнопаління гине 54 млн людей .
- Число серцевих скорочень під впливом паління збільшується на 30-40 ударів за 1 хвилину.
- Кожна цигарка містить 15 різних речовин, що викликають рак.
- Кожна випалена цигарка скорочує життя на 8 хвилин.
- 90% курців хотіли б кинути палити, але не можуть.

3.Бесіда про шкоду здоров`ю від паління

Бесіда включає такі запитання:

1. Як ти розумієш поняття «Здоровий спосіб життя»?
2. Які ти знаєш шкідливі звички?
3. Як вони впливають на здоров`я?
4. Чому люди палять?

5. Які шкідливі речовини містять цигарки?

6. Чому важно кинути палити?

4. Перегляд відеоролика про шкоду паління

Перегляд відеоролика про шкоду паління, після якого дитина робить особисті висновки з побаченого.

5. Відповіді на питання

1. Чи подобається тобі коли палять хлопці/дівчата?
2. Чи є на твою думку нешкідливі сигарети?
3. Чи є на твою думку шкідливими електронні сигарети?
4. Які органи людини страждають від паління найчастіше?
5. Чому паління шкідливе для людини?

6. «Особистий вибір»

Щороку від хвороб через куріння помирає близько мільйона людей. Найчастіше виникають такі проблеми зі здоров'ям:

- Інфаркт, інсульт, захворювання артерій серця та мозку;
- Хронічний бронхіт;
- Рак легень, шлунку, печінки, стравоходу тощо.

Цей перелік смертельних хвороб не закінчується. Найстрашніша хвороба курців у 90% випадків – рак легень. Можна було побачити як на обкладинці пачки цигарок пишуть «Куріння шкідливе для здоров'я», «Куріння викликає рак легень», «Куріння вбиває», так, це дійсно правда, але найчастіше люди закривають очі на цю напис, та не піклуються про своє здоров'я. зазвичай багато курців починають палити ще у ранньому віці, а найчастіше проблеми зі здоров'ям від куріння починають з'являтися у 45-59 років .

Отже, соціальний педагог спрямований на своєчасне втручання та проведення профілактичної роботи, а саме, це можуть бути: бесіда, тренінги, лекції про здоровий спосіб життя, перегляд відео-фільмів, або залучання дитини до рольових ігор, гуртків або розважальних заходів, які спрямовані на усунення негативних наслідків та взагалі шкідливих звичок, а перш ніж взяти до рота цигарку, задай собі питання: «Для чого це мені?», «Навіщо отруювати свій

організм?», «Що воно мені дасть, якщо я закурю?». Не звертай увагу на своїх ровесників, якщо ти відмовишся від куріння. Це дасть тобі силу волі та ти не будеш схожим на них, а також отримаєш авторитет і доведеш, що ти особистість у якої є своя голова на плечах та своя власна думка.

**Методика діагностики показників та форм агресії А. Басса - А. Дарки
(адаптація о.К. Осницького)**

Мета: дослідження особливостей показників і форм агресії підлітків із різним рівнем навчальних досягнень.

Обладнання: опитувальник, бланк відповідей

Інструкція: Вам пропонуються питання, на які потрібно відповісти «Так», «Ні».

Текст опитувальника

1. Іноді я не можу подолати бажання нашкодити кому-небудь.
2. Іноді я можу пліткувати про людей, яких недолюблюю.
3. Я легко роздратовуюсь, але й легко заспокоююсь.
4. Якщо мене не улестити, прохання не виконаю.
5. Не завжди одержую те, на що маю право.
6. Знаю, що люди говорять про мене за мою спиною.
7. Якщо не схвалюю вчинки інших людей, даю їм це відчути.
8. Якщо обманюю кого-небудь, відчуваю почуття провини.
9. Мені здається, що я здатен ударити людину.
10. Ніколи не нервуюся настільки, щоби кидатися речами.
11. Завжди розумію чужі недоліки.
12. Коли встановлене правило не подобається мені, хочу порушити його.
13. Інші люди завжди вміють використовувати сприятливі обставини.
14. Мене хвилюють люди, які ставляться до мене надто дружньо.
15. Часто не погоджуюся з людьми.
16. Іноді міркую над безсоромними речами.
17. Якщо хтось ударить мене, я йому не відповім.
18. Коли я розгніваний, я грюкаю дверима.
19. Я роздратованіший, ніж здається.
20. Якщо хтось намагається керувати мною, я роблю все навпаки.

21. Мене пригнічує моя доля.
22. Вважаю, що деякі люди мене не поважають.
23. Не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.
24. Уникання роботи повинно викликати почуття провини.
25. Хто грубо ставиться до мене або моєї сім'ї, буде обов'язково битим.
26. Я не здатен на грубі жарти.
27. Мене охоплює гнів, коли наді мною насміхаються.
28. Коли люди виставляють себе керівниками, я намагаюся довести їм протилежне.
29. Майже щотижня бачу когось із тих, хто мені не подобається.
30. Дуже багато людей заздять мені.
31. Вимагаю, щоби люди поважали мої права.
32. Мене пригнічує факт, що я мало чого роблю для своїх батьків.
33. Люди, які постійно дратують мене, заслуговують на ляпас.
34. Від злості іноді буваю похмурим.
35. Якщо до мене ставляться гірше, ніж я заслуговую, я не засмучуюсь.
36. Якщо хтось намагається порушити мій настрій, я не звертаю на це увагу.
37. Хоча я й не показую цього, але іноді я дуже заздрю.
38. Іноді мені здається, що наді мною насміхаються.
39. Навіть коли злюся, не вдаюся до сильних виразів.
40. Хочу, щоби мої гріхи було пробачено.
41. Лише інколи даю здачі, якщо хто-небудь ударить мене.
42. Ображаюсь, коли виходить не по-моєму.
43. Іноді люди дратують мене навіть своєю присутністю.
44. Немає такої людини, до якої б я відчував ненависть.
45. Мій принцип: «Ніколи не довіряй чужинцям».
46. Якщо хтось дратує мене, я ладен сказати про нього все, що думаю.
47. Роблю багато такого, про що потім жалкую.
48. Якщо злюся, можу вдарити кого-небудь.
49. З десяти років у мене не було сплесків гніву.

50. Часто відчуваю себе, ніби ось-ось вибухну.
51. Якби люди знали, що я відчуваю, мене б вважали важкою людиною.
52. Завжди думаю про те, які приховані причини змушують людей робити щось приємне для мене.
53. Коли на мене кричать, я кричу у відповідь.
54. Невдачі пригнічують мене.
55. Б'юся не більше і не менше за інших.
56. Можу пригадати такі випадки, коли хапав якісь речі та ламав їх від гніву.
57. Іноді відчуваю, що можу першим почати бійку.
58. Іноді відчуваю, що життя до мене несправедливе.
59. Раніше вважав, що більшість людей говорить правду. Тепер так не вважаю.
60. Сварюся тільки від злості.
61. Коли чиню неправильно, то відчуваю провину.
62. Якщо для захисту своїх прав треба застосувати силу, я її застосовую.
63. Іноді виражаю свій гнів тим, що грюкаю по столу.
64. Буваю грубим із людьми, які мені не подобаються.
65. У мене немає ворогів, які б намагалися скривдити мене.
66. Не вмю поставити людину на місце, навіть коли вона на це заслуговує.
67. Часто думаю, що живу неправильно.
68. Знаю людей, які здатні довести мене до бійки.
69. Не переймаюся через дрібниці.
70. Мені рідко здається, що люди намагаються зробити мені щось погане.
71. Часто погрожую людям, не маючи наміру виконати погрози.
72. Останнім часом я став занудою.
73. У розмові часто підвищую голос.
74. Намагаюся приховати погане ставлення до людей.
75. Краще погоджуся з ким-небудь, ніж сваритимуся.

Обробка результатів: підраховується кількість збігів за кожним показником і формою агресії, наведених у таблиці. Сума балів множиться на коефіцієнт.

Сумарні показники:

$(1+2+3):3=IA$ – індекс агресивності

$(6+7):2=IB$ – індекс ворожості

Таблиця аналізу показників і форм агресії

Показники і форми агресії	№ питань
1. Фізична агресія	1+, 9-, 17-, 25+, 33+, 41+, 48+, 55+, 62+, 68+ K=11
2. Вербальна агресія	7+, 15-, 23+, 31+, 39-, 46+, 53+, 60+, 66-, 71+, 73+, 74-, 75- K=8
3. Непряма агресія	2+, 10+, 18+, 26-, 34+, 42+, 49-, 56+, 63+ K=13
4. Негативізм	4+, 12+, 20+, 28+, 36- K=20
5. Роздратування	3+, 11-, 19+, 27+, 35-, 43+, 50+, 57+, 64+, 69-, 72+ K=9
6. Підозрілість	6+, 14+, 22+, 30+, 38+, 45+, 52+, 59+, 65-, 70- K=11
7. Образа	5+, 13+, 21+, 29+, 37+, 44+, 51+, 58+ K=13
8. Почуття провини	8+, 16+, 24+, 32+, 40+, 47+, 54+, 61+, 67+ K=13

Характеристика показників і форм агресії

1. Фізична агресія – використання фізичної сили проти іншої людини.
2. Вербальна агресія – вираження негативних почуттів як через форму (сварка, крик, вищання), так і через зміст словесних звертань до інших осіб (погроза, прокляття, лайка).

3. Непряма агресія – використання обхідним шляхом спрямованих проти інших осіб пліток, жартів та прояви не спрямованих, невпорядкованих спалахів люті.
4. Негативізм – опозиційна форма поведінки, спрямована звичайно проти авторитету й керівництва, яка може варіювати від пасивної протидії до активних дій усупереч вимогам, правилам, законам.
5. Роздратування – схильність до роздратування, готовність за найменшого збудження стати запальним, різким, грубим.
6. Підозрілість – схильність до недовіри й обережного ставлення до людей, яке має своїми коренями переконання, що оточуючі прагнуть завдати шкоди.
7. Образа – прояви заздрості й ненависті до оточуючих, обумовлені почуттям гніву, незадоволенням саме кимось або всім світом за дійсні чи уявні страждання.
8. Почуття провини (аутоагресія) – ставлення та дії стосовно себе та оточуючих, які мають у своїй основі можливе переконання людини в тому, що вона є поганою, чинить недобре.

Користуючись методикою були отримані такі результати та такі показники:

Фізична агресія 8

Вербальна агресія 9

Непряма агресія 7

Негативізм 2

Роздратування 5

Підозрілість 7

Образа 6

Почуття провини (аутоагресія) 8

Індекс ворожості 13

Індекс агресивності 22

Дана методика була проведена індивідуально з учнем 7 класу. За результатами відповідей найвищими показниками є вербальна та фізична агресія. Тобто дитина дуже часто у конфліктних ситуаціях може застосовувати вербальну агресію, а якщо конфлікт не стає вирішальним, то підліток прикладає силу для вирішення тієї чи іншої проблеми. Окрім основних показників агресивності підліток мав також високі показники провини, що виражаються у скоєній ситуації та набувають наслідків, дуже часто дитина після вираження агресії почуває себе винною. Так, з однієї сторони це добре. Значить вона усвідомлює скоєне та може попросити вибачення. А з іншої сторони, дитина повинна одразу замислюватися про наслідки застосування своєї агресивної поведінки. Також треба звернути увагу на показники образи та підозрливості. Найчастіше дитина застосовує їх по відношенню до однолітків та людей в цілому. Образа обумовлюється гнівом, роздратуванням або навіть і ненависті. А підозрливості підліток може часто відчувати у недовірі та у обережному ставленні до оточуючих.

**АКТ ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛОВО-ПОБУТОВИХ УМОВ ТА
МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНУ**

«___» _____ 20___ року

Прізвище, ім'я, по батькові заявника _____

Адреса проживання: _____

Категорія заявник: _____

Фактично мешкаючи за даною адресою (ПБ, родинний зв'язок):

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Житлово-побутові умови: квартира (приватизована, не приватизована), приватний індивідуальний будинок.

Умови проживання (нормальні, задовільні, незадовільні).

Доходи заявника та членів його сім'ї: зарплата, пенсія, (стипендія), інше _____

Середньомісячний дохід заявника: _____ грн.

Сукупний середньомісячний дохід сім'ї: _____ грн..

Підстава(причина) надання одноразової грошової матеріальної допомоги:

Висновок: гостро потребує допомоги, потребує допомоги, можна надати допомогу.

**Акт складений депутатом
міської ради/** _____

З актом ознайомлена, записано вірно

Додаток Е**Рекомендації батькам щодо виховного процесу дітей та взаєморозуміння з ними:**

1. Приймайте дитину такою, якою вона є, дозвольте їй бути собою, зі своїми захопленнями, вадами та інтересами.
2. Обіймайте та цілуйте дитину, в очі кажіть що дуже любите та поважаєте її.
3. Поступово привчайте дитину до самостійності (прибирання своїх речей, застилання дивану, слідування за зовнішнім виглядом тощо).
4. Не карайте та ні в якому випадку не бийте дитину. Краще спокійним голосом пояснити, що так робити не можна.
5. Відправляючи дитину в школу, кажіть такі слова: «Успіхів», «Високих оцінок», «Поводься добре».
6. Якщо дитину щось бентежить, запитайте спокійним голосом «Що сталося?», «Чим я можу тобі допомогти?». Якщо дитина розповіла про проблему, то разом знайдіть вихід з неї. Якщо ж дитина не пояснює причини такого стану, то краще зачекайте поки вона заспокоїться, а вже пізніше сама розкаже.
7. Упродовж дня заваріть чаю та просто поспілкуйтеся з дитиною, але не задавайте багато запитань.
8. Слідкуйте за станом здоров`я дитини.
9. Виховуйте у дитини такі якості: чесність, відповідальність, уміння відстоювати свою думку, любов, повагу, витримку тощо.
10. Хваліть дитину за досягнення.
11. Визначте коло обов`язків хатньої роботи.
12. Запитуйте у дитини як пройшов її день.
13. Часто проводьте час разом.
14. Вірте у свою дитину.
15. Поважайте коло її друзів, якщо вони несуть гарний приклад для життя.